

אנכי אערבנו מידי תבקשנו

אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאתיו אליך והצגתי לך אתי לך כל הימים: (בראשית מג ט).¹

מסכת בבא בתרא דף קעג עמוד ב – דין ערב מפרשתנו²

א"ר הונא: מנין לערב שמשעתעד? דכתיב: "אנכי אערבנו מידי תבקשנו".³ מתקיף לה רב חסדא: הא קבלנות היא, דכתיב: "תנה אותו על ידי ואני אשיבנו" (בראשית מב לו).⁴ אלא אמר רבי יצחק, מהכא: "לקח בגדו כי ערב זר ובעד נכריה חבלהו" (משלי כ טז); ואומר: "בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך" (משלי ו א).⁵

שכל טוב (בובר) בראשית פרק מד – מי כאן הערב ומי הלווה

"אנכי אערבנו מידי תבקשנו" - מכאן אמר רב הונא שערב משעתעד לבעל חוב, ואלו מאן דאזיף לחבריה על ידי ערבא לא מבעיא ליה למתבע לערבא ברישא, אלא תבע ליה לזופא ברישא (מי שהלווה לחבירו לא צריך לתבוע לערב תחילה, אלא לתבוע את הלווה תחילה), דתנן: המלוה את חבירו ע"י ערב לא יפרע מן הערב תחילה.⁶

דרשות ר"י אבן שועיב פרשת ויגש – ערבות של יד

וזהו שאמר ראובן לאביו: "תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אליך", כלומר שאתן לך יד, אבל יהודה לא החמיר עצמו כל כך, אלא אמר: "אנכי אערבנו". ועם כל זה השתדל בכל כוחו ושם נפשו בכפו לצאת מן הערבות, כמו שמוזכר בזו הפרשה, דכתיב: "ויגש אליו יהודה".⁷

אבן עזרא תהלים פרק קיט פסוק קכב – ערבות של הטבה

¹ דברים נחרצים אלה של יהודה, יחד עם מציאות הרעב הקשה וה"אין ברירה", הם ששכנעו את יעקב להפקיד בידו את בנימין. יש לראות דברים אלה בהקשר רחב יותר, הן של דברי האחים ליעקב מיד כאשר הם חוזרים ממצרים, ראה סוף פרק מב דברי ראובן: "את שני בני תמית", והן של הנכונות למימוש הערבות בנאומו הגדול של יהודה בתחילת פרשת ויגש: "כי עבדך ערב את הנער".

² נפתח הפעם בדרשות הלכה ואח"כ נעבור לאגדה. הגמרא שם, פרק גט פשוט במסכת בבא בתרא, דנה באריכות במהות נושא הערב (הערבות) ופרטי הדינים. ראה סיכום דברי הגמרא שם (על בסיס המשנה): "המלווה את חבירו על ידי ערב - לא יפרע מן הערב. ואם אמר על מנת שאפרע ממי שארצה - יפרע מן הערב. במה דברים אמורים - בשאין נכסים ללווה. אבל יש נכסים ללווה - לא יפרע מן הערב; וקבלן, אף על פי שיש נכסים ללווה - יפרע מן הקבלן". ערב הוא מי שהתחייב לשלם במקרה שהאיש החייב, לווה למשל, לא יכול להחזיר את החוב. דומה למושג ערב שמשמש היום. (קבלן הוא ערב 'חזק יותר', להלן בקצרה).

³ לדין ערב אין שום אזכור ושום סימוכין בארבעת חומשי התורה הדנים בהלכות ודינים: שמות, ויקרא, במדבר ודברים. לא בפרשת משפטים, כי תצא, קדושים-אמור ועוד, שבהם היינו מצפים לאזכור של נושא זה. והנה, דווקא מספר בראשית, אנו מוצאים לכאורה סמך לדין זה מהתורה. וכולם, אגב, בהקשר עם יהודה! בפרשת יוסף ואחיו ובפרשת תמר!

⁴ רב חסדא טוען שיהודה לא ערב למישהו אחר. הוא ערב לעצמו וזה נקרא בלשון חכמינו קבלן. שקבל על עצמו את מלוא החוב. ואולי יהודה היה אפילו יותר מקבלן, הוא היה החייב - הלווה - בעצמו. אבל שים לב איזה פסוק הוא מביא על מנת להוכיח שיהודה היה קבלן. את דברי ראובן! מי הוא שאומר: "תנה אותו על ידי ואני אשיבנו"? ראובן, לא יהודה. מיד כאשר הם חוזרים מהירידה הראשונה למצרים, לא כאשר נגמר הלחם וגבר הרעב. אז אולי ראובן הוא הקבלן ויהודה אכן הערב? (נראה שרבים וטובים לא שמו לב שהדיבור: "תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אליך" הוא של ראובן ולא של יהודה, או שהמעתיקים שגו. ראה למשל מדרש תנחומא ויגש סימן א). ובפשטות, יהודה ממשיך את מה שהחל ראובן ו'נכנס בעליו'.

⁵ פסוק זה ממשלי: "בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך" נדרש במקומות רבים ומן הראוי לדין נפרד. נזכיר כאן רק את בראשית רבה צג א בפרשת ויגש שדורש פסוק זה על יהודה בגישתו אל יוסף (דברינו היו דבריו של יהודה נראים לכל צד בפרשת ויגש), הגמרא במסכת יומא פז ע"א בדין המקניט את חבירו, הגמרא בבבא מציעא קטו ע"א בדין משכון ועבוס וכן שמות רבה כז ט בנושא מי שנוטל שררה על הציבור (דברינו או נצחת או נצחתי בפרשת יתרו). ובע"ה נזכה להשלים נושא מרתק זה.

⁶ ממסקנת הסוגיה בגמרא בבא בתרא לעיל משמע שבסוף אנחנו לומדים את דין ערב וערבות בכלל מפסוקים אחרים. מהכתובים, מספר משלי, לא מהתורה. אך נראה שמדרשים ופרשנים רבים לא מוותרים על דברי יהודה "אנכי אערבנו", כמקור לדין ערבות. ראה גם רש"י כתובות קב ע"א ד"ה אליבא דבן ננס: "ומה ערב דשיעבודא דאורייתא הוא דכתיב אנכי אערבנו" וכן רש"י גיטין נ ע"א ד"ה כיון דדיניה מדאורייתא בעידית ועוד, שמכולם משמע שדברי רב הונא בגמרא בבא בתרא עדיין תקפים. לומדים דין ערב מדברי יהודה בפרשתנו: "אנכי אערבנו"! אז אולי כל האחים היו הלווה ויהודה באמת הערב? אולי ראובן שאמר: "תנה אותו על ידי ואני אשיבנו" עדיין בתוקף. ראובן הוא הלווה ויהודה הוא הערב? ראה שוב הערה 4 לעיל.

⁷ בעיון חוזר מצאנו דרשה זו של ר' יהושע אבן שועיב (ספרד, מאה 13-14, תלמיד הרשב"א, עמית הריטב"א ורבו של ר' מנחם בן זרח) ואפשר שזכינו לכוון לה. הוא אכן מדייק שהדברים: "תנה אותו על ידי" היו של ראובן ולא של יהודה. אבל כאן גם נפתח דיון הלכתי בנושא אחר של ערבות ע"י תקיעת כף. ראה ספר תורת המנחה (ר' יעקב ב"ר חננאל סקילי (או צקלי), גם הוא מתלמידי הרשב"א, ספרד המאה ה-14) פרשת ויגש דרשה יח: "חומר הקיום של תקיעת כף יותר חמור משבועת התורה - ולמד כל זה מיהודה שהוא נכנס ערב על בנימין ... אנכי אערבנו מידי תבקשנו. ובמה חייב עצמו בזה הערבות, בתקיעת כף, שהרי בכל הערבות אדם מחייב ומשעבד גופו וממונו על ידי תקיעת כף דכתיב תקעת לזר כפך, וזה קיום וקשר אמיץ שאין לו התרה ולא הפרה, והוא יותר משבועת התורה ... גם ראובן וגם יהודה מזכירים בדבריהם "יד". ועד כאן בדברי הלכה.

"עָרֹב" - כדרך אנכי אערבנו, דרך משל שייטב לבו.⁸

בראשית רבה פרשה צא סימן ו – ערבות בזמן ובלשון הנכונים

"ויאמר ראובן אל אביו את שני בני תמית" - אמר לו: וכי בניך אינן בני? אמר להם יהודה: הניחו לזקן עד שתכלה הפת. אמר לו יהודה: אבא, אם הולך בנימין עמנו, ספק נתפס ספק לא נתפס. ואם אינו הולך עמנו, כולנו מתים ברעב. מוטב תניח את הספק ותתפוש את הוודאי. אמר: מי מערב בו? אמר לו: אני, שנאמר: "אנכי אערבנו מידי תבקשנו". לכך נאמר: "וירא יעקב כי יש שבר במצרים".¹⁰

רמב"ן בראשית פרק מב פסוק לז – יעקב בטח ביהודה

"את שני בני תמית" - קיבל עליו באלה להביאו אל אביו.¹¹ כי אמר לו את שני בני תמית, בהיות עונשך עלי אם לא אשיבנו אליך, והוא כענין מה שאמר יהודה: "וחטאתי לך כל הימים" (להלן מג ט) ... והנה יעקב לא בטח בראובן כאשר בטח ביהודה, כי יהודה גבר באחיו. ועוד כי ראובן כבר פשע באביו ולא יבטח בו.¹²

אבות דרבי נתן נוסח א פרק לז – שואל כעניין

"שואל כענין" - זה יהודה שאמר: "אנכי אערבנו" (בראשית מג ט). שואל שלא כענין - זה ראובן, שנאמר: "ויאמר ראובן אל אביו את שני בני תמית" (שם מב לז).¹³

בראשית רבתי פרשת ויגש עמוד 220 – דבר ודיבור בעיתו

"שְׁמַחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנָה פִּי וְדָבַר בְּעֵתוֹ מֵה טוֹב" (משלי טו כג) - מי הוא זה שדָּבַר בעיתו? זה יהודה. את מוצא בשלושה מקומות נשמע יהודה על שדבר דבר בעיתו.¹⁴ כשאמרו אחיו: "לכו ונהרגוהו" - השיבן ראובן: "אל תשפכו דם". אבל יהודה לא השיבן דבר, אלא אמר תתיישב דעתן של אָחִי כשיאכלו וישתו ואח"כ אמר להם. כיון שאכלו ושתו ונתישבה דעתם באו לברך. אמר להם יהודה: מבקשים אנו להרוג את אחינו ואנו מברכים? הוי: "ודבר בעתו".¹⁵ ה'י,¹⁶ כשאמר ראובן: "את שני בני תמית", דָּבַר ראובן שלא בעונתו. אבל יהודה לא ענה לאביו באותה שעה והמתין עד שהשלימו החטים ואח"כ פייס את אביו, שנאמר: "ויהי כאשר כילו לאכול".¹⁷

⁸ ומהלכה לאגדה והגדה. דרך פירושו לפסוק בתהלים קיט קב: "עָרֹב עֲבָדְךָ לטוב אֵל יַעֲשֶׂקְנִי זֵדִים" מאיר אבן עזרא את הפסוק שלנו באור חדש: אנכי אערבנו – אנכי אטיב את לבו. אנכי אדאג שיהיה טוב לבנימין וממילא גם טוב ליעקב. האם כך גם כל ערב? עושה טוב ללווה ולמלווה?

⁹ תשובה ניצחת ענה יעקב לראובן. איך אפשר בכל זאת להסביר את דברי ראובן? אולי כמו שחיי בנימין הם בידי שאני מופקד עלי לטוב או חו"ח לרע, כך חיי בני שנשארים איתך בארץ כנען והלחם הולך ואוזל, הם בידיך לטוב או חו"ח לרע. ראה פירוש רמב"ן להלן.

¹⁰ במה שייך הפסוק המסיים לענייננו? מה ראה יעקב ששכנע אותו לבסוף למסור את בנימין ליהודה? שיש שבר במצרים? שואלי משם יבוא הפתרון לכל המצב הקשה? האם יעקב ראה כאן משהו ברוח הנבואה? האם נזכר בחלומות של יוסף?

¹¹ כאילו נשבע בחיי בניו. ראה הסיפור בגמרא גיטין לה ע"א על האישה שנשבעה בחיי בנה.

¹² יהודה בעצם אומר דברים דומים לאלה שאמר ראובן. ראובן אומר "עונשך עלי" ויהודה אומר "וחטאתי לך כל הימים" (ראה המדרשים ובזוהר שאומרים שזה סילוק גם מהעולם הבא). אבל יש אמירה ויש אמירה, יש רקורד ויש רקורד. כשיהודה אומר: אנכי אערבנו, הדברים נשמעים תקיפים וברורים, אמנים וגם ערבים יותר, מה גם שיהודה כבר שָׁכַל שני בניו! ראה גם בראשית רבתי עמוד 220 שדברי יהודה היו "דבר בעתו" ואילו "דבר ראובן שלא בעונתו".

¹³ ובאבות דרבי נתן נוסח ב פרק מ הדגש הוא על כך שיהודה ידע גם לשאול כענין וגם להשיב כהלכה, ראה הנוסח שם: "שואל כענין ומשיב כהלכה - זה יהודה שאמר: ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי [וגו'] אנכי אערבנו מידי תבקשנו". ובהמשך לדיון בגמרא בבא בתרא לעיל בענין ערב וקבלן, אנו מתפתים לדרוש שאולי ליהודה היה דין של שואל שחייב בכל מקרה, גם באונס. עוד סניגוריה על דברי ראובן, ראה פירוש הדר זקנים בראשית מב לז: "חס וחלילה שדיבר ראובן שטות גדול כזה, אלא כך אמר לאביו: אם לא אשיבנו אליך נתייבתי שימותו בני בשבילך כלומר בעון שאעשה עמך". והנושא שווה אולי דף נפרד.

¹⁴ למצוא את הרגע והזמן הנכון, הן לקחת על עצמך את האחריות והערבות והן לממש אותם. ולהלן נראה שזה לא רק הרגע, אלא גם המקום והמצב.

¹⁵ על דברי יהודה אלה, בשעה שישבו האחים לאכול לחם, כבר הרחבנו בדברינו [מה בצע כי נהרוג את אחינו](#) בפרשת וישב.

¹⁶ המקרה השני.

¹⁷ ואז באים דברי יהודה הנחרצים: "אֲנֹכִי אֶעְרְבֶנּוּ מִיַּד תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם לֹא הִבִּיאֲתִי אֲלֵיךָ וְהִצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ וְחֲטָאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים". בכל שלוש הדוגמאות שהמדרש מביא על "דבר בעיתו" או דיבור בעיתו, יש את המשלים שלא לדבר כאשר אין זו העת.

הג', בשעה שנתפס בנימין אין אתה מוצא שדבר יהודה מכל הדברים שהיו להם עם יוסף.¹⁸ אבל כשנתפס התחיל אומר: "מה נאמר לאדוני" (בראשית מד טז), כדי לידע סוף דעתו של יוסף על בנימין. כיון ששמע שבקש להחזיק בו והיה עושה עצמו צדיק כאילו הוא תופס מדת הדין, כדכתיב: "חלילה לי מעשות זאת" (שם מד יז), מיד מצא יהודה ידיו לדבר ולענות לו. על שהיה מחזיק עצמו והכין עצמו לכל דבר בין למלחמה בין לשלום בין לפיוס. התחיל משיבו על כל דבר ודבר כראוי, כדכתיב: "ויגש אליו יהודה". שמע יוסף דבריו של יהודה שהיו מכוונים וקבל ממנו וגילה עצמו להם. מי גרם לו ששמע לו יוסף? על שדיבר בעונתו – זהו שכתוב: "ודבר בעיתו מה טוב".¹⁹

שכל טוב (בובר) בראשית מג ט – יעקב האמין ביהודה ויהודה האמין ב"אדוני הארץ"

"אנכי אערבנו" - אהא ערב עליו. "מידי תבקשנו" - בחזירתנו. "אם לא הביאותני אליך והצגתני לפניך" - חי וקיים. בטח לו ברחמי הקב"ה והאמין באדני הארץ שהוא נאמן בדבריו.²⁰

קהלת רבה פרשה ט סימן ג²¹

"עיר קטנה" - זה מצרים. "ואנשים בה מעט" - אלו אחי יוסף שנאמר (שם) וירדו אחי יוסף עשרה. "ובא אליה מלך גדול וסבב אותה" - זה יוסף. "ובנה עליה מצודים גדולים" - אלו שלוש גזרות שגזר: שלא יכנס עבד למצרים ולא יכנס אדם בשני חמורים ולא יכנס אדם שלא יכתב שמו ושם אביו ושם זקנו ושם זקנתו. "ומצא בה איש מסכן וחכם" - זה יהודה. "ומילט הוא את העיר בחכמתו" - שאמר: "אנכי אערבנו".²²

מדרש שמואל (בובר) פרשה כ

"וְאֵת עֶשְׂרֵת חַרְיָצֵי הַחֶלֶב הָאֵלֶּה תְּבִיא לְשֵׁר הָאֶלֶף וְאֵת אַחִיד תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֵת עַרְבָּתָם תִּקַּח" (שמואל א יז יח) - אמר רבי יהודה ברבי סימון למוד שבטי יהודה להיות ערבים אלו את אלו, כמה דאת אמר אנכי אערבנו.²³

שבת שלום, חודש טוב

הוהיה בחנוכה

מחלקי המים

¹⁸ ראה תפיסת האחים עם הגביע בסוף הפרשה. יהודה לא מדבר עם האיש שרדף אחרי האחים, רק כאשר הם מובאים לביתו של יוסף ויוסף אומר להם: "מה המעשה הזה אשר עשיתם". וגם אז, ממשך המדרש ואומר, אין זה הדיבור המלא, אלא רק דיבור של גישוש במטרה לרדת לסוף דעתו של יוסף.

¹⁹ גלשנו קצת לפרשה הבאה, ראה דברינו [היו דבריו של יהודה נראים לכל צד](#) בפרשת ויגש. אבל למדנו ממדרש זה שדבריו של יהודה: "אנכי אערבנו", היו במקומם ובזמנם ולכן התקבלו. והם חלק ממכלול של דברים ומקרים שמאפיינים את התנהגותו של יהודה, מנהיג לעתיד, לומר דברים בעיתם, מקומם, תוכנם ונימתם הראויה. יהודה שיועד לדבר בזמן ובמקום ואמו לאה השכילה לתת לו שם המשלב הודאה עם הודיה. ולימים יקום מורה הלכה בישראל הנושא את השם יהודה שגם הוא יודע לדבר: "פתח רבי יהודה, ראש המדברים בכל מקום" (ברכות סג ע"ב, שבת לג ע"ב).

²⁰ חזרנו לפרשתנו. ראה פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית מג טף "אנכי אערבנו - העיד בו ביוסף שהיה צדיק". ובפרק מב, בדברי ראובן, אומר מדרש שכל טוב (בובר) דברים דומים: "תנה אותו בערבנות על ידי: ואני אשיבנו אליך. העיד מכלל דבריו כי אדני הארץ איש נאמן בדברו הוא". נכונות יהודה (וראובן) לערוב לבנימין נבעה, בין השאר, מכך שהוא (הם) העריך (העריכו) את כנותו ויושרו של המשנה למלך מצרים, בין אם הם ניחשו שהוא בעצם יוסף ובין אם לא, שיעמוד בו בדיבורו. שיש דין ויש דין ויש נימוסי מלכות הוגנים במצרים! אם אכן כך, האם הופתע יהודה מפרשת הגביע ומניסיונו של יוסף לקחת את בנימין לו לעבד? האם הבין שטעה וכעת הוא חייב באמת לערוב את הנער, הרבה מעבר למה שחשב כאשר הבטיח ליעקב "אנכי אערבנו"? או שמא, אדרבא, כאשר הוא עומד לפני יוסף בתחילת פרשת ויגש ואומר: "כי עבדך ערב את הנער", הוא בעצם אומר לו: כשערבתי את בנימין לאבי, אמרתי לו שיש לי ביטחון בצדק ובשיפוט ההוגן שלכם במצרים, ועכשיו אתה מועל באמון זה? תראה לכולם שדברי החיוביים עליך ועל נימוסי מצרים בפני אבי היו נכונים!

²¹ ראה פסוקים יד-טו בקהלת פרק ט שהוא דורש: "עיר קטנה ואנשים בה מעט ויבא אליה מלך גדול וסבב אתה ויבנה עליה מצודים גדלים: ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא". דרשות רבות נאמרו על פסוקים חידתיים אלה וזו אחת מהם: יהודה, יוסף ואחיו.

²² כאן מוצג יהודה יחיד ומיוחד, לבד מול יוסף והמצב הקשה אליו נקלעו האחים, בפרט לאחר ש"המלך הגדול" בנה עוד מצוד גדול וקשה, הוא תכסיס הגביע. כל מה שעומד ליהודה ברגע קשה זה היא הבטחתו ליעקב: "אנכי אערבנו". משם מצא את תעצומות הנפש ואת חכמת האיש "המסכן והחכם" לגשת ליוסף ולומר לו דברים נכוחים.

²³ המדרש רואה קשר בין "ערובתם" של אחי דוד ובין "אנכי אערבנו" של יהודה לבנימין. למודים שבטי יהודה להיות ערבים אלו את אלו. וכבר הרחבנו בנושא הערבות ההדדית בדברינו [כל ישראל ערבים זה בזה](#) בפרשת בחוקות. שנזכה.

מים אחרונים: מפי הרב שמואל רוזובסקי זצ"ל: "דבר בעתו – מה טוב. אם אומרים דבר תורה שלא בעתו ובזמנו: מתן תורה בחנוכה, הלכות סוכה בט"ו בשבט, דיני שופר בפורים – חייב זה להיות דבר תורה טוב ומעניין במיוחד. אבל אם אומרים דבר תורה בעתו, היינו בזמן הנכון: על מגילת אסתר בפורים, על ההגדה בפסח, מתן תורה בשבועות, פוחת והולך או מוסיף והולך בחנוכה וכו' – "מה" (אפעס בידיש) גם טוב. נקווה שדברינו היו לפחות בבחינת אפעס – "מה".